

A historical map of a star-shaped fortification, likely a Swedish coastal defense. The fort is depicted with a central rectangular area containing several red buildings, possibly barracks or administrative structures. The fort's perimeter is defined by a series of bastions and ravelins, with various numerical measurements (e.g., 2, 2 1/2, 1 1/2, 1 1/4) indicating dimensions or distances. The fort is surrounded by a body of water, shown in blue, with a narrow channel or inlet at the bottom. The map is drawn on aged, yellowed paper with some visible wear and tear. The text "Samtal om" is written in a black, sans-serif font, and "STADEN" is written in a large, bold, black, sans-serif font, both centered over the fort's central area.

Samtal om
STADEN

Helén Lilja, med bidrag av Elisabeth Ekstam
2014

Omslag: Kristianstad år 1800

Regionmuseet Kristianstad
Stora Torg
Box 134
219 22 Kristianstad

www.regionmuseet.se

Innehåll

Inledning	4
En plats.....	5
Med särskilda rättigheter och lagar	6
Privilegiebrev för Kristianstad 1622.....	7
Den oplanerade staden.....	8
<i>Lund 1704</i>	8
Den planerade staden.....	10
<i>Kristianstad 1671</i>	10
Elden är lös!	12
<i>Stockholm 1626</i>	12
Stadens hjärta	14
<i>Helsingborg 1853</i>	15
<i>Hässleholm 1930</i>	16
<i>Kristianstad 1800</i>	17
<i>Köpenhamn 1728</i>	18
<i>Visby 1598</i>	19
Kan en stad se ut hur som helst?	20
<i>Palmanova 1600</i>	21
<i>Karlskrona 1683</i>	21
<i>Manhattan New York 1807</i>	22
<i>Brasilia, grundplan</i>	23
Vem bor i staden?	24
Om de osynliga stadsinvånarna, och namnen i 1600-talets Kristianstad.....	27
Försvunna städer	28
<i>Kristianopol 1778</i>	29
Riva eller bevara.....	30
<i>Stockholm inom broarna 1862</i>	31
Framtidens stad!	32
Fler kartor.....	33
<i>Eslöv 1915</i>	33
<i>Landskrona 1853</i>	34
<i>Malmö 1853</i>	35
<i>Simrishamn 1750</i>	36
<i>Trelleborg 1915</i>	37
<i>Ystad ca 1800</i>	38

Inledning

Den 22 maj 2014 fyller Kristianstad 400 år. Födelsedagen har fått oss på Regionmuseet Kristianstad att samla ihop de funderingar vi har kring fenomenet "stad", och krydda med alla de tankar och reflektioner vi fått från elever och lärare som besökt oss i vår stadshistoriska utställning eller gått på tur i Christian IV:s stad.

Vi hoppas att "Samtal om staden" ska kunna bli en start till just samtal om staden, och ge inspiration till olika ingångar för samtal. Våra frågor kretsar mycket kring kartor. Vi har hämtat kartor från olika tider och olika delar av världen, men med Kristianstad och Skåne i centrum.

Låt eleverna arbeta i samtal två och två.

Bland eleverna finns framtidens arkitekter och stadsplanerare.
Låt deras fantasi och kreativitet kring staden börja redan nu!

Hälsar

Helén och Elisabeth

PS

Du hittar fler fantastiska historiska kartor i Lantmäteriets databas "Historiska kartor"
<http://www.lantmateriet.se/Kartor-och-geografisk-information/Historiska-kartor/>

En plats

Ordet stad betyder ursprungligen "plats", "ställe".

På danska har ordet, "sted", fortfarande just den betydelsen.

Verkstad – en plats där någon verkar = arbetar, en arbetsplats

Eldstad – en plats med eld

Bostad – en plats där man bor

Det finns massor med små byar som heter något med –stad:

Alestad – förleden är trädet al, plats med alar

Fjälkestad – filke(sankmark), den sank platsen

Helgestad – förmodligen namnet Helge, Helges plats

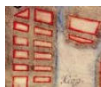
Råstad – "rå" i betydelsen gränsmärke eller rådjur

Ystad – "Y" kan komma från ett ord för idegran

De skånska ortnamnen finns inlagda i en ortnamnsdatabas. Där kan du hitta äldsta belägg för namnet och i många fall också namnets etymologi (ursprung, betydelse):

<http://dal2.isof.se/SODA/SokOrtnamn.aspx>

För eleverna att arbeta med:

Vad finns det för byar/orter i din närhet som slutar på –stad?

Med särskilda rättigheter och lagar

Någon gång i tidig medeltiden fick ordet stad en annan betydelse än "plats" eller "ställe".

En stad blev en plats med särskilda privilegier. Städernas invånare fick monopol på handel och hantverk.

En stads stadsprivilegier, stadsrättigheter, kunde dras in. Det hände med Vä och Åhus när Kristianstad grundades.

När stadsrättigheterna för Vä och Åhus drogs in var de personer som ville fortsätta med handel och hantverk tvungna att flytta till Kristianstad, eller någon annan stad.

Under 1800-talet avskaffades städernas monopol på handel och hantverk, men istället infördes begreppen landskommun och stadskommun. I stadskommunen, staden, gällde särskilda lagar för bebyggelse, hälsovård mm.

År 1971 slopades de speciella bestämmelserna för städer – alla kommuner kom att styras lika.

Till Sveriges städer räknas idag de 133 orter som hade stadsprivilegier år 1971.

För eleverna att arbeta med:

Vad är en stad för dig? Skriv / berätta!

Vad tycker du måste finnas i en stad, för att den ska fungera?

Vilka behov finns i en stad? Samma behov 1614, om 400 år?

Vilka fördelar fanns det med att bo i en stad för 400 år sedan?

Vilka fördelar finns det med att bo i en stad idag? (Finns det några fördelar?)

Vilka nackdelar finns det med att bo i en stad idag? (Finns det några nackdelar?)

[illegible]

Den oplanerade staden

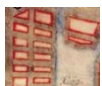
Skånes äldsta stad är Lund. Den fanns redan på 900-talet.

Lund, Åhus och andra städer från tidig medeltid växte fram ganska oplanerat och efter behov. Ingen kung eller arkitekt tog fram papper, penna och linjal för att planera gator och kvarter. Kvarteren blev oregelbundna, gatorna krokiga. De följde terrängen - höjder, bäckar, strandkanter mm.

Lund växte fram kring en lång nord-sydlig gata, och med domkyrkan och torget som centrum. Torget bildades genom en utvidgning av gatan. Kartan redovisar inte tomterna i staden, utan enbart kvarteren. De är väldigt olika stora, och oregelbundna.

Till Lund hörde en del fiskdammar. De var viktiga under medeltiden, under den katolska tiden, då de religiösa fastedagarna var många (bl.a varje fredag). I dammarnas odlades karp. I andra städer anlades dammar som branddammar, där man snabbt skulle kunna få tag på vatten för att släcka bränder.

För eleverna att arbeta med:

Titta på kartan! Vad ligger centralt i staden?

Tycker du att staden ser ut att vara planerad? Varför, varför inte?

Till staden hörde ett antal dammar. Vad kan de ha använts till?

Lund 1704

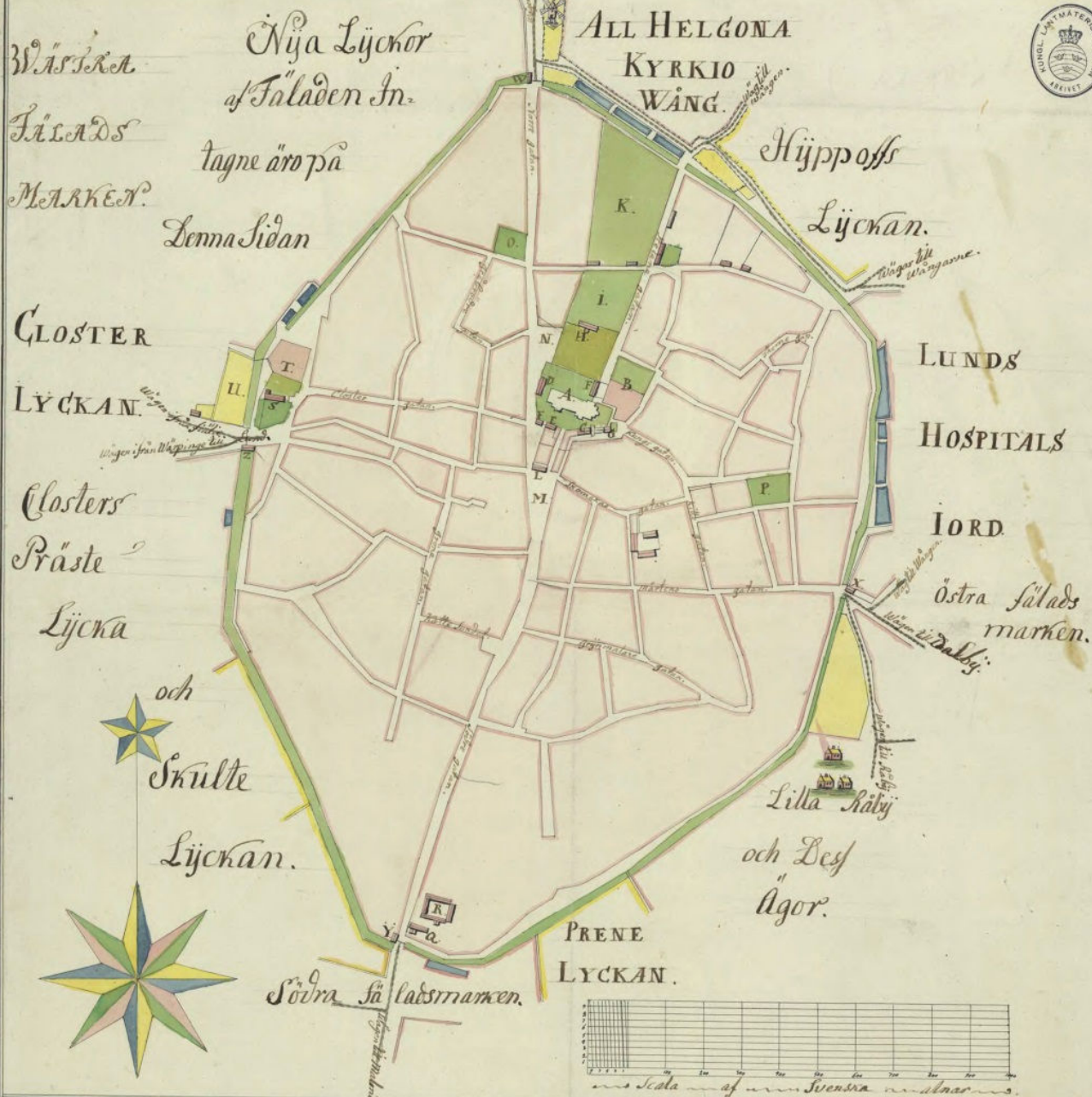
CHARTA öfver STADEN LUND *alt. SCÄNE*, och MALMÖ HUS LÄHN, *in om Wäl*

ten, uprättat år 1704 af Landmätaren Johan Bergman
na senare upå denna chartan äro utmärkte. för Nya chartans

och utan namn på lotar, gator, gränder, eller Publique hus och tomter, hvil-
samt äfven de skatt, aflagen af universitets och Landhögskolor.

upright and skull, affages of unvested and Lanitoriate.

upright and skull, affages of unvested and Lanitoriate.

BESKRIFNING.

DESKRIFNING.
 Såvida uti Charten upprättat Åhr 1709, om deß Beskrifning, ej är
 uppräkt hwarer Publicus hus och torner, eller någon upplä gader och grän-
 ser, så har man nu här uppräkt alla publicus hus och torner, samt
 några små kyrkliga gårdar inpräkt. Ut i en andra Charta om de Bes-
 krifning, blifva all gader och gränser med sine namn uti öfversjningarne utfalla,
 samt alla små och torner med sine Numren, icke utdagomne Namn år 1784.

Publique Hus ah Tomter.

A. Drottningens med sin bögård, B. Biskops gård, C. gamla Academi-
an, S:t. Jöns salen, D. gamla S:t. Jöns, nu Gamla och Laboratori hus samt bog,
audiet kammar, E. Lohrrens boden, F. hvarakt material öfver af hu-

G. Klaxare gårdon, H. Nya Carlinska Academiens medlinnig, I. Academiens trädgård, K. Academiens Plantage gård, L. Rindhöp, M. Nya Jorgens. N. Lilla toppen. O. Land. P. Den Kjöns gård. P. Ellagårdens Kjöns gård. Q. Högstalet och den Kjöns. R. Högstalet gårdon. S. Land. P. Den Kjöns gård. T. Högstalet gårdon. U. Ecker gårdon. V. Nya tullen. X. Östra tullen. Y. Södra tullen. Z. Västra tullen. Mera af icke vid denna Chadan af öfverses. Lund S. 21. October år 1781.

Caspar Mag. Espman. 12

B. Berättat uti April månad år 1785. och till Kongl. General Landmaterie öfverord: Rensköld 1785

Den planerade staden

Under 1600-talet började det byggas nya städer, väl planerade städer, både i Danmark och Sverige. Renässansens ideal var rätta vinklar, snyggt och prydligt.

Kristianstad planerades noggrant. Christian IV kallade in arkitekter och ingenjörer från Holland för att rita den nya staden. En kanal delade staden i två delar - norra delen med Stora torg, rådhus och kyrka, och södra delen med handelstorg och den mesta bebyggelsen.

Utmed de två breda storgatorna och kring torgen låg de bästa tomterna. Här skulle de rikare bo, i fina tvåvåningshus. De allra finaste tomterna låg kring Stora torg.

Utmed smalgatorna bosatte sig de fattigare, i enklare hus.

Det fanns alltså en från början väldigt strikt indelning av staden, de rika för sig och de fattiga för sig.

Vid östra sidan om Stora torg verkar det ha funnits planer på att bygga ett palats åt kung Christian IV. Det uppfördes ett stall till de kungliga hästarna, men sedan tog kungens pengar slut. Militären övertog tomten och byggnaden.

På de väldigt små och smala tomterna längst i sydost byggdes så småningom små och enkla hus till stadens allra fattigaste.

För eleverna att arbeta med:

Titta på kartan! Var ligger torgen? Kyrkan?

Tycker du att staden ser ut att vara planerad? Varför, varför inte?

Om du hade varit den som fått välja tomt först, vilken hade du valt? Varför?

Tycker du att det ser ut som att någon del av staden är "finare" än någon annan? Varför, varför inte?

Kristianstad 1671

Elden är lös!

Att vara aktsam och varsam med elden är naturligtvis viktigt idag, men ännu viktigare var det förr, och framför allt i en stad där husen låg tätt, brunnarna var få och all brandbekämpning skedde med kvastar och spannar.

Stora bränder har brutit ut i alla städer, någon gång, med mer eller mindre förödande konsekvenser.

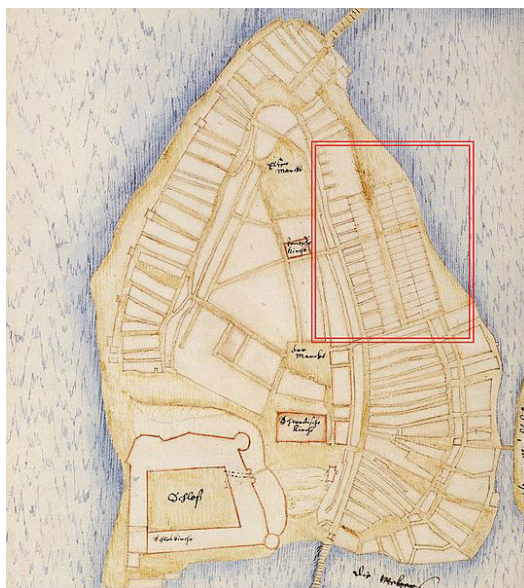
Efter en brand blev det möjligt att planera om och förbättra. Därför kan en brand vara synlig i staden långt efter att den är släckt – i kartbilden, stadsplaneringen. Efter branden passade man exempelvis på att rätta gatorna (för att göra staden mer framkomlig) och göra om tomterna.

På kartan över Stockholm 1626 kan man se vilket område av staden som ödelagts av branden året innan. Efter branden justerades bebyggelsen i det brandhärjade området, tomterna och gatorna ritades om, rakt och med rätta vinklar. Oplanerat blev planerat.

För eleverna att arbeta med:

Titta på kartan över Stockholm. Titta noga på gatorna och kvarteren. En del av staden brann ner året innan kartan ritades. Kan du lista ut vilken del det var som brann? Hur syns det?

Stockholm 1626
Lilla bilden är en renritning (med de brandhärjade tomterna inringade)

Stadens hjärta

Städerna hade, och har, naturligtvis en viktig funktion som centrum för handel och hantverk, men vad är stadens egentliga hjärta? Är staden byggd kring ett försvarstorn, innanför en försvarsmur, med hamnen som centrum, järnvägen?

En stads hjärta kan förändras, det kan växa, krympa, försvinna eller bytas ut. Kristianstad byggdes som en försvarsstad, men stadens ursprungliga försvarsverk revs under 1800-talet, och regementena lades ner 1994. Hjärtat har försvunnit, eller blivit ett annat!

På följande sidor finns kartor över några städer. Titta på kartorna tillsammans med eleverna och prata om städernas "hjärtan".

Helsingborg Kartan, från år 1853, gör inte riktigt rättvisa åt stadens stora betydelse för bevakningen av Öresund. Men glöm inte bort att notera det smala sundet och Helsingör mitt över. Kärnan, den stora borgen uppe på landborgen i Helsingborg, har en motsvarighet i Kronborgs slott vid stranden i Helsingör. Tillsammans bevakade de Danmarks port in mot Östersjön. Idag finns bara själva kärntornet kvar av borgen i Helsingborg.

Hässleholm Järnvägsstationen och kyrkan ligger i var sin ände av en av stadens breda avenyer. Hässleholm växte upp som en järnvägsknut och blev stad år 1914. Järnvägen är fortfarande framträdande i staden.

Kristianstad med vallar, utskjutande bastioner och vallgravar skulle bli ett starkt försvar mot Sverige. Det blev inte riktigt som Christian IV hade tänkt sig.

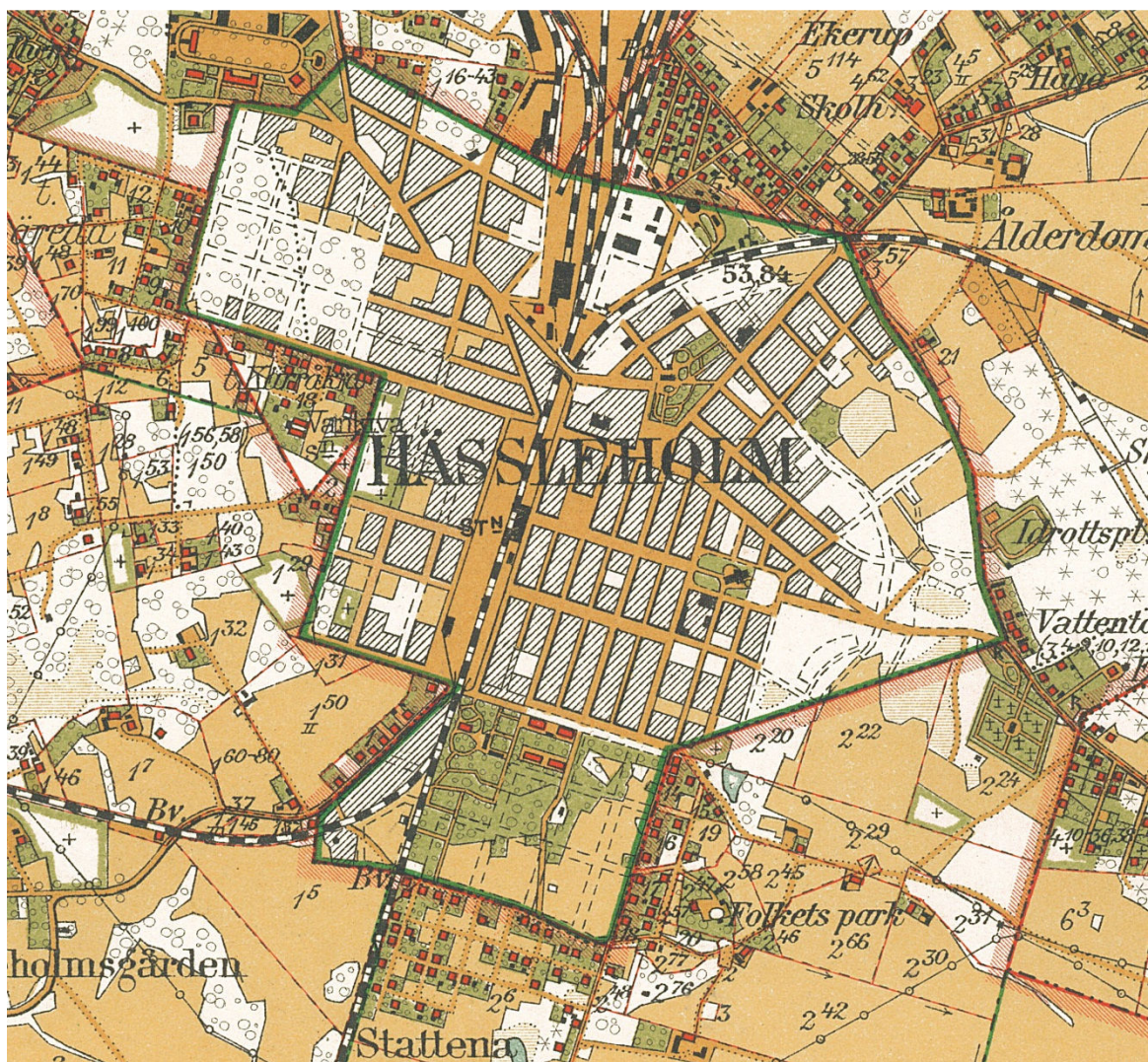
Köpenhamn är en hamnstad. På kartan syns hur hamnen utgör nära hälften av det område försvarsmuren sträcker sig kring. På en modern satellitbild (google maps) kan du lätt hitta kartbildens Köpenhamn. Staden har växt sedan 1728!

Visby ser på den gamla kartan ut att omfamna sin hamn. Hamnen finns kvar idag, men är inte lika tätt knuten till den gamla staden. Hamnen är utfylld och flyttad och Strandgatan går inte längre utmed stranden.

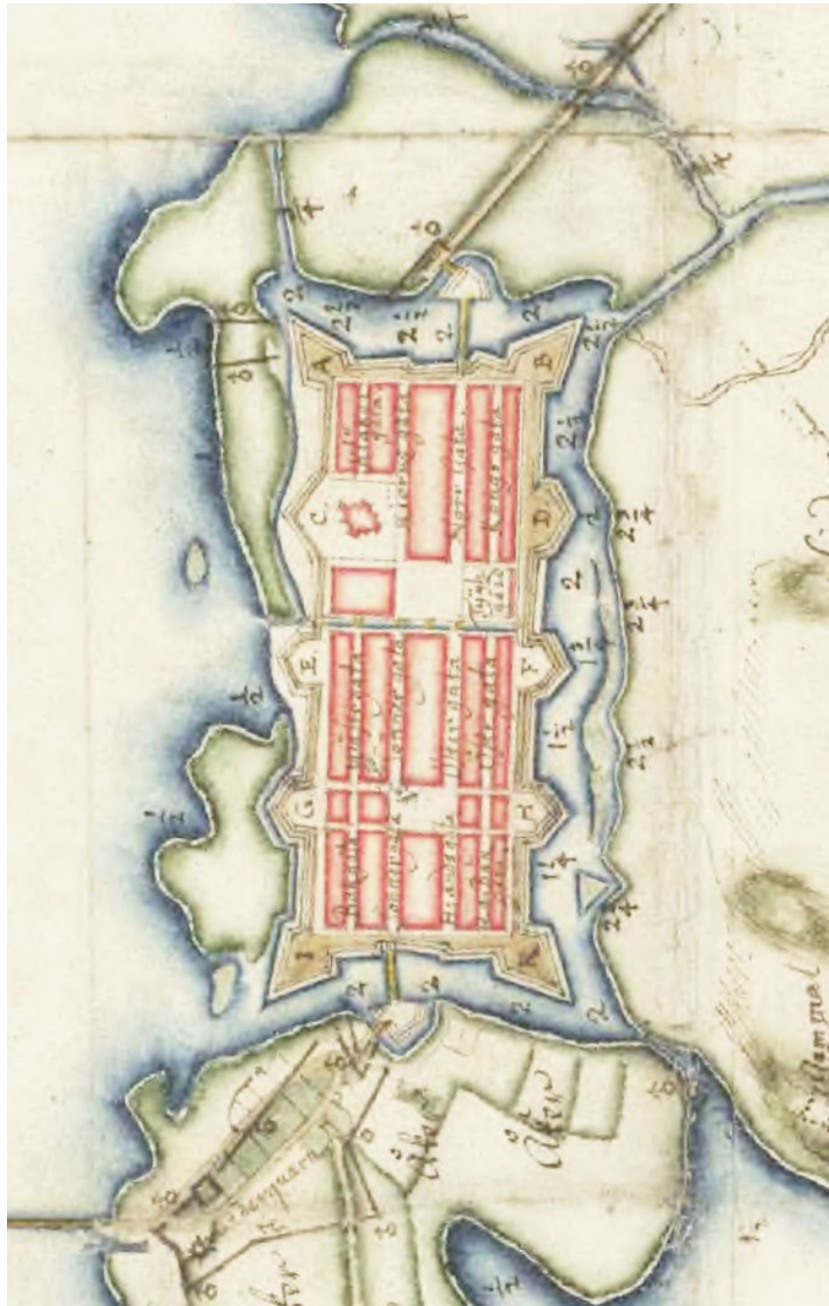
För eleverna att arbeta med:

Vad skulle din stads hjärta ha varit, om du fått bygga en stad?
Vad är det viktigaste i din stad? Varför?
Vad behöver **du**, för att trivas i en stad?

Hässleholm 1930

Kristianstad 1800

Köpenhamn 1728

Kan en stad se ut hur som helst?

Hur en stad ser ut beror på topografi (landskapet) och funktion, men även på stilideal eller en arkitekt eller byggherres önskemål. Och visst kan den väl se ut hur som helst, eller?

Kartorna på följande sidor presenterar tre helt olika städer – Palmanova, New York och Brasília.

Palmanova – ligger i nordöstra Italien, nära gränsen till Slovenien. Staden grundades år 1593, och byggdes upp som en helt ny form av befästning, likt en 9-uddig stjärna, med gator som strålar ut från det centrala försvarstornet. Den här typen av stadsplan kallas radialplan. Arkitekten hette Vincenzo Scamozzi.

Ett exempel på en svensk stad med radialplan är i Karlskrona, som grundades 1680 av Karl XI. Radialplanen i Karlskrona är dock inte genomförd fullt ut.

Manhattan, New York – är kanske den mest kända staden med en välplanerad rutnätsplan. Ön Manhattan är det ursprungliga New York. Stadens gatunät är i de äldsta delarna längst i söder inte helt systematiskt planerade, men större delen av ön är indelad med avenyer i norr-söder och gator (streets) i öst-väst.

Att bygga en stad i rutnät var dock inget som New York-borna var först med.

Rutnätsplanen slog igenom med renässansens stilideal (ex Kristianstad).

Brasília – På 1950-talet utlystes en tävling i att formge Brasiliens nya huvudstad.

Tävlingen vanns av arkitekten Lúcio Costa. Hans idé var att bygga staden som ett flygplan, med bostadsområden som vingar och offentliga byggnader i flygplanskroppen.

Regeringsbyggnaderna ligger i cockpit. Brasília invigdes år 1960.

För eleverna att arbeta med:

Din egen stad - vad vill du att den ska likna? Hur ska den se ut?
Rita!

Fundera vidare – kan en stad smaka något? Lukta något?
Vad ska din stad smaka, lukta?

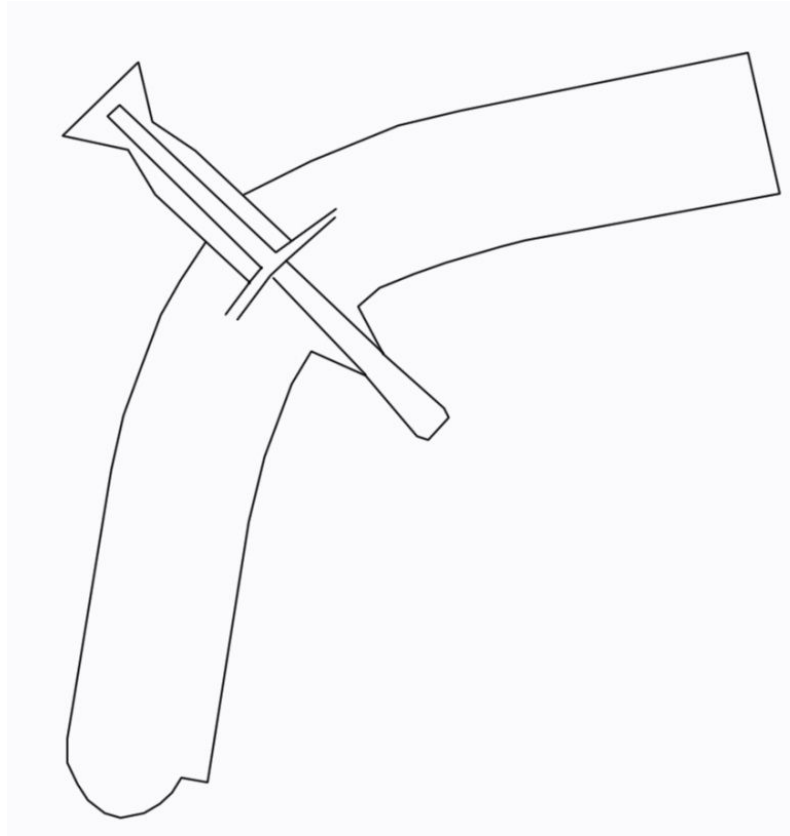
Palmanova 1600

Karlskrona 1683

Manhattan New York 1807

Brasilia, grundplan

Symbolen för distrikt Brasilia, och även huvudstaden Brasilia.

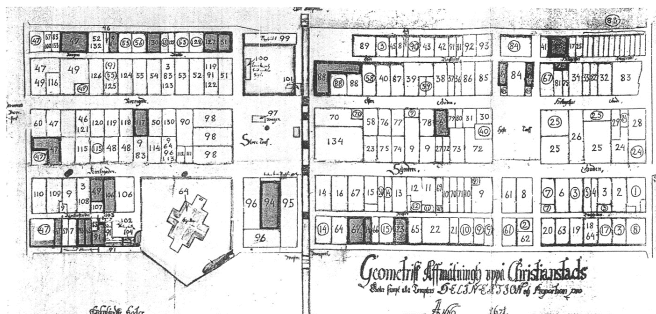
Venturis ventis - Framtida stormar

Vem bor i staden?

Kan vem som helst bo i en stad, eller... vem bor var i staden? En stad idag består ofta av flera olika delar, som är byggda vid olika tider, ser olika ut och används på olika sätt. Vissa delar är mer attraktiva med privata hus eller lägenheter, andra delar är mindre attraktiva. Husen vid vattnet – de vid åkanten, sjöstranden eller med havsutsikt – blir dyrare, medan husen intill den bullrande industrin säljs betydligt billigare. Vem har råd att köpa hus var?

Ta en titt på kartan över Kristianstad 1671 (sidan 11). Tomterna är numrerade, och i en mantalslängd (folkbokföring) från 1672 har ägarna till tomterna redovisats. Tack vare detta kan vi idag se vilka delar av staden som var till för de rika och "viktiga", och vilka delar som var till för alla de andra? (se texten på sidan 10). Den sociala indelningen är tydlig.

På nästa sida finns en lista över några tomter och dess ägare. Listan bygger på mantalslängder 1672. Namnen och yrkesbeteckningarna (som i de flesta fall används som efternamn) är moderniserade. Samtliga yrken finns att hitta förklaring på i ordbok och/eller på nätet.

Stor karta finns på sidan 11

För eleverna att arbeta med:

Vilka bodde i Kristianstad 1671, och var bodde de?

Leta reda på tomternas ägare!

Vilka yrken fanns i Kristianstad 1671?

Vem tror du tjänade mest pengar? Stadsmusikanten Thure, handlaren Claus eller byfogden Hans Veltzin? Varför tror du så?

Tips – låt eleverna gruppvis få några tomter/delar av staden att undersöka.

Hur ser städer ut idag? Kan de delas in i områden efter intresse, hur familjen ser ut (ex. småbarnsfamiljer, ensamma pensionärer), yrken...

Är en sådan här indelning bra eller dålig?

Tomtägare i Kristianstad 1671/1672

4	Bastian Hattstofferare	67	Borgmästare Richter
6	Rådman Bernt Olofsson	70	Söffren Jönsson Skomakare
10	Johanne, byfogden Anders Söffrenssons änka	71	Christen Handlare
12	Nils Bagare	72	Hans Veltzin, byfogde och kännär
14	Hans Olofsson från Vanneberga	73	Borgmästaren Johan Nilssons dödsbo
16	Claus Handlare	76	Göran Guldsmed
17	Per Eriksson Krukmakare	78	Olof Grytstöpare
19	Hans Bössmakare	79	Petter Skomakare
20	Jens Bosson Möllare	80	Måns Vagnmakare
22	Daniel Möllare	82	Erik Skomakare
24	Rådman Åke Henriksson	83	Hospitalets tomter
25	Gertrud, rådman Mats Lavessons änka	84	Överste Hejsterich
28	Mårten Sämsmakare	85	Wilhelm Bagare
30	Maria, Mickel Snidares hustru	86	Henrik Handlare
31	Johan Guldsmed	87	Hans Danielsson, rådman och kännär
32	Sönne Guldsmed	88	herr Carsten, präst
33	Anders Bödkare	89	Mästerman (bödeln)
34	Henning Sämsmakare	90	Borgmästare Petrejus
35	Assmuss Guldsmed	91	Skola
36	Jochum Spormakare	92	Mickel Skräddare
37	Olof Lauritzson Bödkare	94	Rådhusplats
38	Bonde Grytstöpare	95	Rådstuga
40	Petter Bagare	96	Borgmästare Anders Olsson
42	Rasmus Snickare	98	Provianthus (militärt förråd)
43	Elna, Petter Bildhuggares hustru	99	Tyghuset (militärt förråd)
44	Nils Jenson Skomakare	100	Lavett och hjulmakare-hus
45	Hans Vävare	101	Kronans (kungens) smedja
47	Claus Frijss	102	Skolplats
48	Mauritz Skomakare	103	Skolhus
53	Jochum Bagare	104	Klockarehus (till klockaren)
54	Inger, Jörgen Guldsmeds änka	106	Prästgård
57	Thure Pipare (stadsmusikant)	107	Olof Klockare

109	Tyke Bryggare
110	Bonden Anders Jeppsson i Nosaby
111	Johan Diding
115	Hans Vallmästares dödsbo
117	Överste Lybecher, landshövding
118	Mäster Gabriel Fältskärs dödsbo
119	Borgmästare och råd
120	Margareta, Hans Larssons änka
128	Ägd av Önnestad kyrka
132	Rasmus Hjulmakare och Sören Lund
133	Olof Pipare (stadsmusikant)

Några personer / yrken utan angiven tomt

Valentin Snidare Petter Hattmakare Mattias Jörgensson Skräddare Niklas Sadelmakare Petter Bengtsson Skräddare Henrik Krukmakare Staffan Handskmakare Bertil Vagnmakare Jörgen Bryggare Trimar Bardskär (fältskär) Simon Hoppffner Sadelmakare Mattias Kellesmed (kopparsmed) Anders Hattmakare Olof Andersson Skomakare Anders Tygesson Skräddare Hans Jönsson Smed Söffren Remsnidare Ulrik Drejare Olof Erlandsson Bödkare	Anders Albrechtsson Murare Jens Bleckmakare Mattias Timmerman Peder Bush Klensmed Jacob Hopp Fiskare
--	--

Om de osynliga stadsinvånarna, och namnen i 1600-talets Kristianstad

I det mesta av vårt historiska arkivmaterial är barnen och kvinnorna osynliga och dessutom alla de fattiga, de som inte "passade in" i samhället.

I Kristianstads mantalslängd 1672 finns nästan inga kvinnor. Det här är inget unikt för Kristianstad. Det är en spegling av samhället, så som det såg ut långt fram i tiden.

I 1600-talets Kristianstad, i mantalslängder och protokoll, nämns de gifta kvinnorna med förnamn och sedan med mannens namn, ex

"Elna Hans Jörgens", dvs Hans Jörgens Elna.

Om kvinnan var änka skrev man istället "Elna Salig Hans Jörgens", dvs bortgångne Hans Jörgens Elna.

Namnskicket var annars sådant att en dotter eller en son fick ett förnamn och sedan faderns namn följ av –dotter eller –son

Elna Staffansdotter

Hans Jörgensson (förkortat "Hans Jörgens").

Männen fick ofta namn efter det yrke de hade, som Ulrik Drejare och Petter Hattmakare. Bland städernas hantverkare och handelsmän förekom även familjenamn. I listan hittar vi ex Diding, Frijs och Richter. Kvinnan bytte inte officiellt namn vid giftermål; hade hon ett familjenamn behöll hon detta.

Under 1600-talet var kvinnor omyndiga, undantaget änkor. En änka var myndig, men om hon gifte om sig blev hon åter omyndig. Inte förrän år 1921 blev alla kvinnor över 21 år myndiga, oavsett om de var gifta, änkor eller ogifta.

För eleverna att arbeta med:

Läs igenom namnen i listan över tomtägare i Kristianstad?

Vad är det för typ av namn?

Saknas det några namn? Vilka? Varför?

Försvunna städer

Det försvunna riket Atlantis beskrevs första gången av den grekiske filosofen, matematikern och författaren Platon (427-347 f.Kr). Platon skrev att riket, med huvudstaden Poseidopolis, var en stormakt i Medelhavsområdet. Det förintades i en jordbävning och sjönk i havet. Platon menade att katastrofen hade orsakats av gudarna som straff för att rikets och stadens invånare varit alltför maktlystna.

Allt sedan Platons tid har folk fascinerats av historien. Många har tolkat den som en sann berättelse och letat efter den försvunna staden, i Medelhavet, i Nordsjön, i Atlanten. Fortfarande är historien och teorierna om Atlantis i allra högsta grad levande, och då och då dyker nya rön upp om fynd som sägs ha koppling till det sjunkna Atlantis.

Vem skulle inte vilja hitta en försvunnen stad?

I de gamla danska landskapen finns flera försvunna städer. De är inte lika fantasieggande som Atlantis, men, till skillnad från Atlantis, så finns det många, och säkra, belägg för att de har existerat.

Staden **Tumatorp** låg ett stycke väster om Simrishamn. Tumatorp förlorade sina stadsrättigheter år 1537, och förvandlades till en bondby. I Tumatorp fanns ett större kloster, flera kvarnar och staden hade egen myntprägling. En 1800-tals kyrka, ett skolorhus från 1700-talet, några andra 18-1900-tals hus samt låga ruiner av klostret finns idag på platsen för staden.

Luntertun låg i anslutning till Rönneås utlopp i Skälderviken. Staden lades ner 1516 efter att kung Kristian II bestämt att en ny stad skulle anläggas en bit därifrån. Området där Luntertun låg är idag bebyggt med villor.

Båstad, i Skånes nordvästra hörn, förlorade sina stadsrättigheter under 1600-talet, men samhället har fortfarande stadskaraktär.

Getakärr var Varbergs föregångare, och den låg strax norr om nuvarande Varbergs centrum. Namnet Getakärr nämns redan 1066. Det finns ruiner av stadskyrkan kvar. Getakärr förlorade sina stadsrättigheter 1578

Gåsekil var en kortlivad stad i norra Halland. Den grundades någon gång på 1480-talet och förlorade stadsrättigheterna bara en 60 år senare (1539). Lämningarna efter staden ligger idag under samhället Gottskär.

Avaskär var en av Danmarks minsta städer. Den låg i östra Blekinge, nära gränsen mot Sverige. 1599 beslutade Christian IV att grunda en bättre, och starkare försvarad stad i den här delen av riket – Kristianopel – och Avaskär lades ner. Kapell och kyrkogård finns kvar.

Kristianopel var den första renässansstad som byggdes i Norden, med rätvinklig stadsplan och försvarsmur med utskjutande bastioner. Staden grundades år 1599. 1678 utgick en kunglig befallning (staden hade då blivit svensk) om att befästningarna skulle raseras, husen flyttas och befolkningen flyttas till Ronneby, Växjö och Karlshamn. Ruiner av försvarsmuren finns kvar idag, liksom stadens gatunät och stadens kyrka.

Elleholm hade stadsrättigheter mellan åren 1450 och 1664. Stadsrättigheterna flyttades därefter till Bodekull, som hade bättre hamn. Bodekull bytte namn 1666 och blev Karlshamn. Det finns idag inga ovan mark synliga rester av Elleholm.

Lyckå låg i Blekinge, vid Lyckebyåns mynning. Där fanns en borg, som på order av Kristian II 1545, byggdes ut och förstärktes för att kunna stå emot i den händelse bönderna gjorde uppror. Lyckå förlorade sina stadsrättigheter år 1600 och befolkningen fick flytta till den nyanlagda staden Kristianopel. Borgen/slottet revs och stenen användes till Kristianopels befästningsverk. Vid arkeologiska undersökningar har hittats fint stenlagda gator och rester av hus. Slottet finns kvar som en låg ruin.

Kristianopel 1778

Riva eller bevara

En stad förändras med tiden. Nya tider har nya behov. I Kristianstad revs vallar för att lämna plats åt järnvägen och den växande staden, och stadsportarna flyttades för att vägar skulle kunna breddas för bilar och lastbilar.

År 1862 föreslogs att nästan hela Gamla Stan i Stockholm skulle rivas för att ge plats åt nya, moderna hus och vägar. Förslaget blev aldrig genomfört.

Vad tycker vi om förändringar? Är det viktigt eller helt onödigt att bevara gamla hus, gamla strukturer?

Gör ett besök i den stad som är mest bekant för eleverna. Låt dem fotografera platser med utgångspunkt från frågorna nedan!

För eleverna att arbeta med:

Finns det hus, gator, torg, parker i staden som du tycker aldrig borde få rivas eller förändras? Varför/varför inte?

Är det viktigt att bevara en del av det gamla? Varför/varför inte?

Kan det gamla vara värdefullt? I så fall - hur?

Finns det något i staden du tycker bör rivas eller göras om? Varför/varför inte?

Framtidens stad!

Hur kommer framtidens städer att se ut?

Kanske kommer det att byggas helt nya städer, som Brasília. Alldeles säkert kommer de städer som finns idag att växa, förändras och byggas om. Dagens elever är framtidens stadsplanerare!

I Sverige pågår idag ett spännande stadsprojekt – nästan en hel stad ska flyttas! Kiruna kommun skriver på sin hemsida:

"Aldrig tidigare har ett så stort samhälle omvandlats på grund av att en industriverksamhet behövt marken. Kiruna kommun är beredd att lämna delar av staden, eftersom gruvindustrin är en basindustri och därför viktig för kommunen.

Stadsomvandlingen är vårt just nu största och viktigaste projekt. Vårt nya Kiruna ska byggas för en mångfald av människor. De som redan bor här ska känna sig hemma, de utflyttade ska känna sig motiverade att återvända och nya medborgare ska känna sig välkomna. Det nya Kiruna ska helt enkelt bli en ännu bättre plats att bo på!"

Kiruna är det närmaste vi kan komma en helt ny stad idag. Det är ett projekt med många möjligheter, eller som Kiruna kommun skriver:

"Det är nu det händer! Stadsomvandlingen är vårt just nu största och viktigaste projekt."

<http://www.kiruna.se/>

För eleverna att arbeta med:

Du får i uppdrag att planera en helt ny stad!

Hur vill du att den ska se ut?

Vilka behov ska den fylla?

Vad ska stadens hjärta vara?

Vilka ska bo, arbeta och trivas i staden? För vem byggs staden?

Rita, måla, bygg, beskriv - din drömstad!

Fler kartor

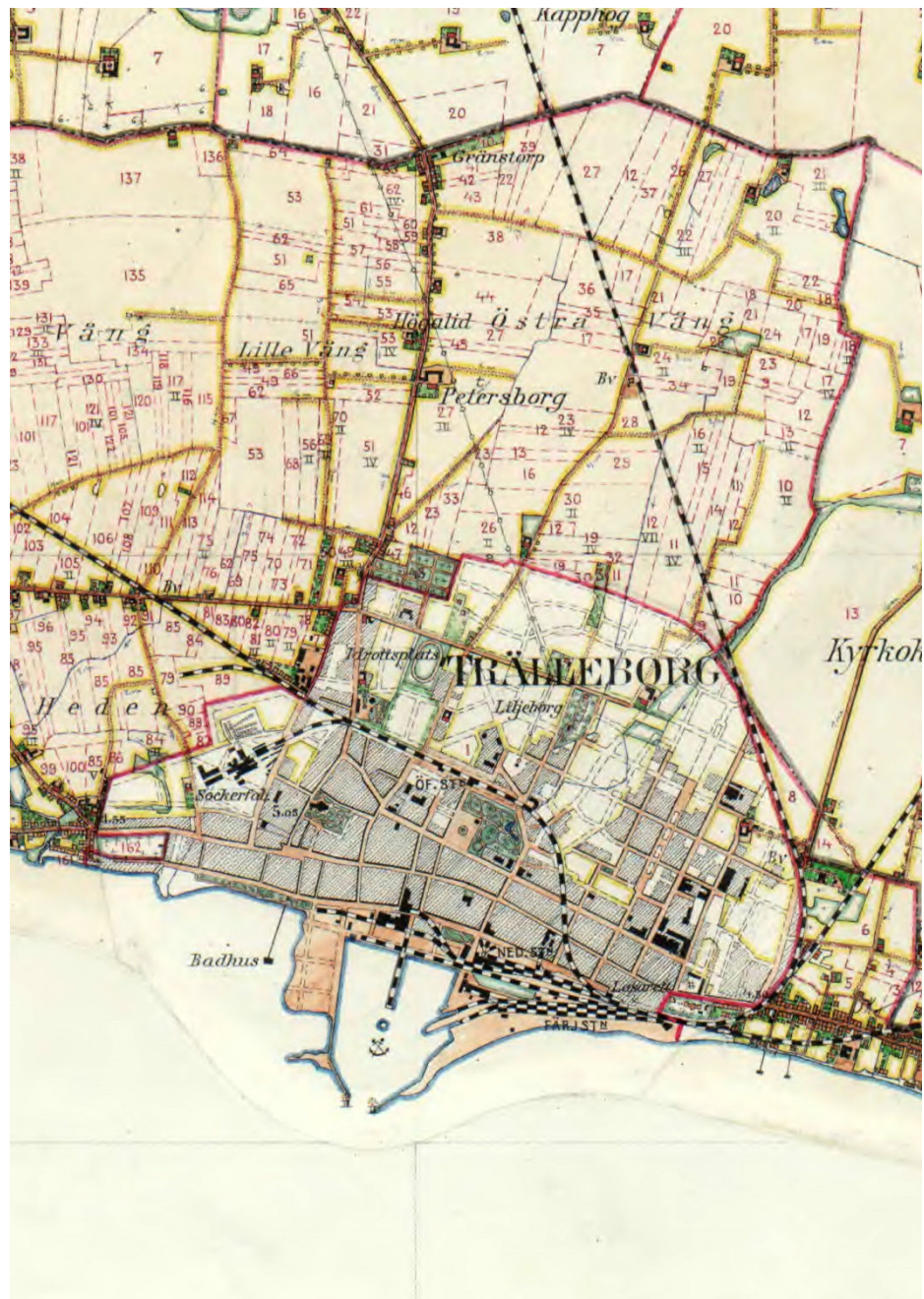
Eslöv 1915

Landskrona 1853

Simrishamn 1750

Trelleborg 1915

